

УДК 811.111'42'271:323.1

КОМУНІКАТИВНІ НЕВДАЧІ В СИТУАЦІЇ МІЖЕТНІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Лютянська Н. І.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

У статті досліджено явище «комунікативні невдачі» з проекцією на ситуацію міжетнічної взаємодії, учасниками якої виступають представники різних етносів – мультикультурних Великої Британії та США. Подано визначення цього явища та окреслено його основні характеристики на матеріалі англомовного мас-медійного дискурсу. Установлено типи комунікативних невдач, вербалізованих в англомовних ЗМІ.

Ключові слова: комунікація, комунікант, комунікативні невдачі, картина світу, міжетнічний.

Liutianska N. I. Communicative failures in the interethnic interaction situation: definition and main characteristic features. The given article deals with the notion of communicative failures. The definition of the above mentioned notion is given and its main characteristic features are enumerated on the material of the English media discourse. Communicative failures are studied concerning interethnic interaction situation with participants representing different ethnic groups of multicultural Great Britain and the USA. Communicative failures are defined as communication breakdowns which arise during the process of interaction. Certain speech units do not have necessary influence on the participant due to communicative failures. The latter can emerge on different levels of understanding including morphological or syntactical analysis as well as communicative or practical objectives of the participant. Communicative failures can be of verbal/non-verbal character. They depend on the usage of verbal or non-verbal communicative components. Another set of communicative failures deals with different linguistic images of the world, thus dealing with different cultures. The wrong interpretation of gestures is among the reasons of arising communicative failures.

Main types of communicative failures found in the English media are mentioned in the article. The conducted analysis shows that communicative failures in the British media are mainly of verbal character. Linguistic and cognitive communicative failures should also be mentioned. They can arise from the side of the speaker as well as the receiver. The American media provide samples of communicative failures of linguistic and cognitive character due to cultural differences of both participants.

Key words: communication, participant, communicative failures, image of the world, interethnic.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Останніми десятиліттями в поняттєвий апарат соціально-гуманітарних наук увійшов термін «комунікація». Комунікацію розуміють як соціально обумовлений процес обміну інформацією різного характеру і змісту, що передається за допомогою різних засобів, метою якого є досягнення взаєморозуміння [8, 79]. Водночас у сучасному мовознавстві теж спостерігається загальний інтерес до вивчення комунікативної природи мови [1; 4; 12; 13]. Крім того, існує інтерес до розгляду факторів, що забезпечують спілкування. Серед них – учасники процесу комунікації, умови, спосіб останньої та її організація [4; 7]. Якщо процес комунікації не є успішним або ж виникають непорозуміння між комунікантами, зазначають комунікативні невдачі [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У комунікативній лінгвістиці поняття «комунікативні невдачі» не є новим та привертає увагу науковців, які серед усього досліджують причини їх виникнення [9] та установлюють типологію [2; 3; 6; 10]. Комунікативні невдачі визначають як збій у спілкуванні, через що певні мовленнєві утворення не виконують свого призначення [3]. Типологія ж комунікативних невдач базується на декількох факторах. Комунікативні невдачі поділяються на ті, що спричинені власне комунікантом, та ті, які зумовлені обставинами комунікативного акту [2]. Згідно з іншою класифікацією, комунікативні невдачі залежать від особливостей мовної системи, особистісних характеристик мовців

та прагматичних факторів [3]. Крім того, в основі класифікації знаходяться і мовно-культурні особливості комунікантів [6; 10].

Формулювання мети і завдань статті. Метою ж нашої розвідки є визначення основних характеристик комунікативних невдач у ситуації міжетнічної взаємодії на матеріалі англомовного мас-медійного дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. *Комунікативну ситуацію міжетнічної взаємодії* визначають як процес діяльнійсної комунікативної взаємодії представників різних етносів, що містить разом із вербальним повідомленням (текстом) інші складники (екстралінгвістичні чинники) [5].

Особливості міжетнічної інтеракції можна простежити на прикладі англомовного мас-медійного дискурсу, який вербалізує ситуації міжетнічної взаємодії. Сьогодні англомовні ЗМІ є найпотужнішим засобом поінформованості та формування громадської думки з окремого питання в етнічно неоднорідних країнах, зокрема й у Великій Британії та Сполучених Штатах Америки.

Комунікація як процес міжособистісного, а у нашому випадку – міжетнічного спілкування, не завжди завершується успішно для його учасників. У деяких випадках таке спілкування призводить до комунікативних невдач. Варто зазначити, що комунікативні невдачі можуть виникнути на різних рівнях процесу сприйняття – від морфологічного та синтаксичного аналізу до розуміння комунікативних та практичних цілей співрозмовника.

Виділяють комунікативні невдачі мовного/немовного характеру. Цей різновид комунікативних невдач пов'язаний з використанням вербальних та невербальних комунікативних компонентів [11, 194]. Наприклад, поданий нижче уривок містить інформацію про побиття актриси через її зовнішній вигляд: *“Gauhar Khan was left visibly traumatised after the attack last month, while she filmed the grand finale of singing competition Raw Star”* (2). Далі зазначено причини її побиття: *“Akil Malik, 24, took offence to her cutaway dress and ran up to the stage to hit her across the face and threaten her”* (2). Одного з глядачів обурило одяг дівчини, а саме її коротка відкрита сукня, що розглядається одним з учасників як невербальний компонент комунікації. Такий компонент має немовний характер. Дії образника були прокоментовані місцевою поліцією: *“Being a Muslim woman, she should not have worn such a short dress,” the Mumbai police quoted him as saying afterwards*” (2). Отже, її зовнішній вигляд має відповідати вимогам суспільства, в якому вона перебуває. Жінкам, що сповідують іслам, заборонено носити короткий відкритий одяг у громадських місцях. Одночасно далі зазначається, що актриси з таким зовнішнім виглядом є причиною високого рівня злочинності: *“Actresses are the face of society and they should not wear skirts and short clothes as they make youngsters get attracted to them sexually ... if actresses stop wearing short clothes, crime will decrease and lead to a better society”* (2).

Виділяють кілька факторів, що можуть призвести до виникнення комунікативних невдач. Серед них – відмінності в картинах світу, сформованих різними національними культурами комунікантів [9, 99]. Наприклад, у поданому нижче уривку один із представників парламенту Британії звинуватив місцеву громаду мусульман у закритті пабів. Причиною цього є збільшення кількості мусульман, які не споживають алкогольні напої:

“During a House of Lords debate, Lord Hodgson of Astley Abbots, who was a director of Marston’s brewery in Burton Upon Trent for 12 years, said that “socio-economic factors”, including a growing number of teetotal Muslims, were more responsible for dwindling pub number than “rapacious” pub chains.

Speaking in defence of the major pub chains, the former MP said: “In areas of Nottingham, Leicester, Manchester, Leeds and Birmingham the increase in the Muslim population who don’t drink leads to many pub closures. It is exceptionally hard for a publican who has put 10 years of his life into trying to build up a business to accept the inevitability of these tides of history” (5).

Варто зазначити, що висловлювання чиновника були названі «образливими»: *“A Conservative peer – also a former brewery boss – has been labelled “ridiculous” for blaming Britain’s Muslim community for the collapse in pub numbers”* (5). Отже, у цьому випадку належність до різних національних культур комунікантів викликала непорозуміння між ними.

Іншою причиною комунікативних невдач є некоректне трактування жестів, зумовлене неврахуванням національної специфіки комунікантів. Напри-

клад, в англійських країнах (США, Великій Британії, Австралії та Новій Зеландії) піднятий угору великий палець має три значення. Його використовують тоді, коли необхідно зупинити зустрічний транспорт на дорозі. Згідно з іншим значенням, він використовується для вираження стану справ, а саме «все добре». Інколи він використовується як нецензурний вислів. У деяких країнах, наприклад, у Греції, він означає «замовкни». Тому незнання його значень може спричинити виникнення непорозуміння між представниками англійських країн та греками [9, 99].

Для британського мас-медійного дискурсу характерними є комунікативні невдачі мовного та лінгвокогнітивного характеру [10, 67]. Своєю чергою, комунікативні невдачі мовного характеру поділяються на ті, що виникають з боку мовця, та ті, що з боку слухача. Комунікативні невдачі мовного характеру пов'язані з вербальною комунікацією. Наприклад:

“Nigel Farage has sparked an angry reaction from Britain’s Muslim community today by suggesting the rising levels of public concern over immigration are partly to do with a “fifth column” of Muslims who want to form a “fifth column” and “kill us”.

Mr Farage, speaking during an interview with former equality and human rights commissioner Trevor Phillips for Channel 4, said: “I think perhaps one of the reasons the polls show an increasing level of concern is because people do see a fifth column living within our country, who hate us and want to kill us.” (4). У поданому уривку йдеться про реакцію громади мусульман та правозахисників на висловлювання одного з політиків, який озвучив припущення про побоювання місцевого населення щодо збільшення кількості мусульман у країні. Крім того, він зазначив, що ці мусульмани ненавидять місцеве населення та хочуть його знищити. Ад'єктивне словосполучення *fifth column* і словосполучення *hate us* та *kill us* політика спричинили виникнення комунікативної невдачі з боку слухачів через неправильне розуміння зазначених вище лексичних одиниць.

Інший приклад ілюструє комунікативну невдачу лінгвокогнітивного характеру, яку розуміють як збій у спілкуванні, що виник через відмінності у картинах світу комунікантів, сформованих різними національними культурами:

“A senior immigration judge has been forced to resign after making a racial slur about a female Asian crime victim.

Richard Hollingworth, 63, was presiding at Preston magistrates on 30 October, when he told the court: “With a name like Patel, and her ethnic background, she won’t be working anywhere important.”

The judge had asked for the victim of the harassment case he was hearing, Deepa Patel, 22, to attend court so that he could sentence that afternoon” (3). Згідно з уривком, суддя дозволив собі некоректне висловлювання у бік фігурантки справи, яка походить з Азії. Судді не сподобалося ім'я жінки, що є характерним для країни її походження. Коментар судді *With a name like Patel, and her ethnic background* і спричинив виникнення комунікативної невдачі під час процесу взаємодії. Різний досвід комунікантів у цій ситуації, тісно пов'язаний з різницею у їхніх знаннях, призвів до відмінностей у мовній картині світу.

Комунікативні невдачі в американському мас-медійному дискурсі спричинені відмінностями у картинах світу, що сформовані різними національними культурами комунікантів. Тобто вони мають лінгвокогнітивний характер [10, 67].

"In a recording first obtained by TMZ, Los Angeles Clippers owner Donald Sterling chastised his then-girlfriend, V. Stiviano, who is herself of both African-American and Mexican descent, for bringing African-American guests to games, and posting photos of herself with people of color, including Magic Johnson, to her Instagram account. "It bothers me a lot that you want to broadcast that you're associating with black people. Do you have to?" Sterling complains" (1). У наведеному уривку висловлювання власника баскетбольної команди щодо друзів своєї дівчини спричинили комунікативну невдачу, оскільки вони є представниками різних культур та рас. Власна назва Donald

Sterling, етнономінації of both African-American and Mexican descent та African-American guests розмежують учасників цієї ситуації за національною та расовою ознаками.

Отже, комунікативні невдачі властиві ситуаціям міжетнічної взаємодії, що вербалізуються в англо-мовному мас-медійному дискурсі. Учасниками таких ситуацій виступають представники різних етносів, у процесі взаємодії яких виникають непорозуміння. До того ж британський мас-медійний дискурс характеризується комунікативними невдачами мовного та лінгвокогнітивного характеру, тоді як американський – тільки лінгвокогнітивного.

Перспективою дослідження є вивчення комунікативних невдач в українськомовному мас-медійному дискурсі для встановлення типологічних характеристик зазначеного вище поняття разом з причинами його виникнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Городецкий Б. Ю. К типологии коммуникативных неудач / Б. Ю. Городецкий, И. М. Кобозева, И. Г. Сабурова // Диалоговое взаимодействие и представление знаний. – Новосибирск, 1985. – С. 64–78.
3. Земская Е. А. К построению типологии коммуникативных неудач / Е. А. Земская // Русский язык в его функционировании. Коммуникативно-прагматический аспект. – М. : Наука, 1993. – С. 30–59.
4. Левицький А. Е. Функціональні основи формування мовленнєвої компетенції / А. Е. Левицький // Тези доп. ІХ наук. метод. конф. ВФРЕ при ЖІТІ. – Ч. ІІІ. – Житомир : ВФРЕ при ЖІТІ, 1997. – С. 8–9.
5. Левичева О. С. Компонентная структура системы современной коммуникации: дифференциация понятий / О. С. Левичева // Коммуникативные исследования. – Омск, Россия, 2014. – Вып.1. – С. 28–41.
6. Нагорняк А. А. Виды коммуникативных неудач в ситуации межкультурного общения / А. А. Нагорняк // Международный журнал экспериментального образования. Серия «Филологические науки». – 2013. – № 7. – С. 95–98.
7. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М. : Центр, 1998. – 352 с.
8. Садохин А. П. Межкультурная коммуникация : [учеб. пособие] / А. П. Садохин. – М. : Альфа-М; ИНФРА-М, 2004. – 288 с.
9. Серебрякова А. Ю. О причинах коммуникативных неудач / А. Ю. Серебрякова // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Лингвистика. – 2013. – Т. 10. – № 1. – С. 98–100.
10. Славова Л. Л. Типология комунікативних невдач (на матеріалі сучасного англійського мовлення) : [монографія] / Л. Л. Славова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – 107 с.
11. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / И. П. Сусов. – Винница : Нова книга, 2009. – 272 с.
12. Slavova L. L. Communication Breakdowns: Linguistic and Paralinguistic Factors / L. L. Slavova // Proc. 3rd National TESOL Ukraine Conf. "Multiplicity and Diversity of TESOL Experiences". – Vinnytsia : TESOL-Ukraine, 1998. – P. 50–51.
13. Tarnopolsky O. Lifestyle Communicative Behavioral Patterns in the USA / O. Tarnopolsky, N. Sklyarenko. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2000. – 175 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Clippers owner Don Sterling's racist rants raise issues of players' rights [Electronic resource] // The Washington Post. – 28 April 2014. – Mode of access: <http://www.washingtonpost.com/news/act-four/wp/2014/04/28/clippers-owner-don-sterlings-racist-rants-raise-issues-of-players-rights/>.
2. Gauhar Khan slapped: 'Traditional Indian clothes were far skimpier than actress' dress [Electronic resource] // The Independent. – 7 December 2014. – Mode of access: <http://www.independent.co.uk/news/world/asia/gauhar-khan-slapped-traditional-indian-clothes-were-far-skimpier-than-actress-dress-9907915.html>.
3. Immigration judge Richard Hollingworth forced to resign after racial slur: 'With a name like Patel, she won't be working anywhere important' [Electronic resource] // The Independent. – 7 December 2014. – Mode of access: <http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/immigration-judge-richard-hollingworth-forced-to-resign-after-racial-slur-with-a-name-like-patel-she-wont-be-working-anywhere-important-9909070.html>.
4. Nigel Farage: Some Muslims want to kill us [Electronic resource] // The Independent. – 12 March 2015. – Mode of access: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/nigel-farage-some-muslims-want-to-kill-us-10103203.html>.
5. Tory peer blames Muslims for decline of pub industry [Electronic resource] // The Independent. – 4 December 2014. – Mode of access: <http://www.independent.co.uk/life-style/food-and-drink/news/tory-peer-blames-muslims-for-decline-of-pub-industry-9904094.html>.